

۲۰۱۵/۰۴/۰۳

پوهندوی آصف بهاند

د کوچنیانو ادبیات

تاریخی پس منظر، اوسنی حالت اتمه برخه

له ۲۰۰۱ نه بیا تر نن پورې به د میدیا په بیلابیلو برخو کې د کوچنیانو ادبیاتو د څیړنې او تخلیق په برخه کې څومره د چا له خوا کار شوی وي، مالومول یې یو څه گران کار دی، خو هغومره چې په ویبپاڼو کې، یا په چاپي او انځوریزو رسنیو کې کار شوی دی او زما له نظره تیر شوي دي، زه یې په لنډ ډول دلته یادونه کوم:

په چاپي خپرونو کې د کوچنیانو له پاره ځانگړې پاڼې:

په هیواد کې دننه او له هیواد نه د باندې به په دې موده کې ډیرې داسې چاپي خپرونې وي چې د کوچنیانو د ادبیاتو په باب به یې څیړنيزې مقالې چاپ کړې وي او یا به یې خپلې څو پاڼې کوچنیانو او د دوی ادب ته بیلې کړې وي، چې د ټولو لاس ته راوړل او بحث ورباندې کول ستونزمن کار دی. زه په دې بحث کې د نمونې په ډول هغه خپرونو باندې بحث کوم چې یا ماته په لاس راغلي او یامې د کوم بل آدرس یا مآخذ په وسیله پیژندلي وي.

کله چې زه له خپلې کورنۍ سره د وطن پرینودلو ته اړ شوم، په پردې وطن او پردې چاپیریال کې پر ما حالات داسې راغلل چې ما ډیره موده و نه شو کرای چې د وطن او وطنوالو دیدن وکړم. وروسته له اوه لس کلونو مې د ۲۰۰۷ م کال په اوږو کې وکرای شول چې وطن ته ولاړ شم. کیسه اورده، خو دلته لنډه. ما ۲۴ ورځې کابل کې تیرې کړې له هغې خوا مې یو څه کتابونه او داسې مجلې د نمونې په ډول راوړې چې زما له پاره بیخي نوې وي. ما وکولای شول چې له کابل څخه دا مجلې راوړم:

پسرلی، درې میاشتنۍ، (بغلان)، بنکلا، (کندهار)، گوربت، مینه، (ننگرهار)، ژوند (ننگرهار)، لونگ، (غزني دوه میاشتنۍ)، گودر، (د پښتنو خويندو کولتوري ټولني خپرونه)، دانيس، (جلال آباد، طنزي خپرونه)، د میدان خوانان، تور غر (ننگرهار)، پرڅه (مزار شريف)، نړۍ (جلال کوب)، وړانگه (میدان بنار)، آریوب (پکتیا)، وربنت (لغمان)، ټلوسه (ننگرهار)

په ځینو دغو مجلو کې یا د کوچنیانو د ادب په نامه پاڼې جلا شوي دي، او یا د کوچنیانو د ادبیاتو په باب څیړنيز بحث شوی دی چې دلته به لنډې خبرې ورباندې وکړم.

د تحقیق د هغو اصولو له مخې چې زه څیړنه کوم او ورسره بلدتیا لرم، ټولې هغه مجلې او خپرونې چې د کوچنیانو د ادبیاتو څه په کې خوندي شوي دي او یا د کوچنیانو پاڼې یې پرانیستي دي، باید هغه لومړی معرفي شي، خو زه دلته دا کار د معلوماتو او موادو د نشتوالي په دلیل نه شم کولای. له یوې خوا اوس مهال په افغانستان کې دننه او له افغانستان نه د باندې د خپرونو شمیر بیخي ډیر شوی دی، آن تر دې چې د ډیرې نومونه یې هم مور ته مالوم نه دی، له بلې خوا

د پاڼو شمیره: له 1 تر 6

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته راوبولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکني د لیکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هيله من يو خپله لیکنه له رالیولو مخکې په څیر و لولئ

هغه خپرونې چې مور ته مالومي هم دي تر مور پورې نه را رسېږي. يا يې د نورو خپرونو او بحثونو له لارې پيژنو او يا هسي په تصادفي ډول که لاس ته راشي او چيري په کوم شخصي يا رسمي کتابتون کې ورباندې سرې پېښه ور وکړي. هغه خپرونې چې د اوس له پاره زه ورته لاس رسې لرم، په هغو باندې به د نمونې په ډول وغږېږم :

– گوربت :

د قحت الکتاب په دې چاپېريال کې، د گوربت کومه گڼه چې تر ما پورې رارسيدلې ده (دويم کال، پنځمه گڼه، ۲۰۰۱ م کال، جون – جولای، پرله پسې يولسمه گڼه) په هغې کې ښايسته ډيرې پاڼې «د کوچنيانو گوربت» برخې ته بيلې شوې دي. يعنې د کوچنيانو له پاره مطالب نه(۹) مخونه دي(له ۴۶ مخ نه تر ۵۴ مخ پورې).

په دې نهو مخونو کې د پام وړ مطالب راوړل شوي دي. ځينې يې لکه د ډيرو پخوانو زمانو په شان وچ نصيحتونه او ديني زدکړې دي. لکه: په ۴۷ مخ کې د سهوې سجدې. او ځينې يې بيا داسې مطالب دي چې په رښتيا د ماشومانو له پاره په کار دي. لکه: ماشومان دې ته هڅول چې د دې پاڼې د مطالبو په ليکولو او برابرولو کې برخه واخلي. دا ماشوم د يو کار د کولو له پاره هڅول دي چې له يوې خوا ماشوم د شخصيت احساس کوي او له بلې خوا د همدې کار د تر سره کولو په لړ کې ډير څه زده کوي. د کمکيانو قاموس، دا بله برخه ده چې د کوچنيانو په ژبه دوی ته مالومات برابرېږي.

د دې پاڼو له موادو نه داسې ښکاري چې د ماشومانو له پاره د گوربت کار په ماشومانو ښه اثر کړی دی چې مخامخ د دې پاڼو په ليکنو کې برخه اخلي. د گوربت د کمکيانو د پاڼو په يوه مخ کې داسې راغلي دي: «د کمکيانو له ليکنو څخه،

... زه او زما ملگري د گوربت له ادارې څخه غوښتنه کوو چې د کمکيانو له پاره يوه ځانگړې مجله چاپ کړي، زموږ په وطن کې د کمکيانو له پاره مجله نه شته، مور تلویزيون نه لرو، چې کارتونه په کې وگورو، د مطالعې له پاره کتابونه نه لرو، زموږ همزولي له ډيرو شيانو بې برخې دي؛ نو ځکه مور کمکيانو ته د يوې بيلې او ځانگړې مجلې ضرورت دی. ليمه، گلالي اوليلما، کابل، نوی ښار» (گوربت، دويم کال، پنځمه گڼه، ۲۰۰۱ م کال، جون – جولای، پرله پسې يولسمه گڼه)

که دا مطلب او غوښتنه په رښتيا کوچنيانو د لويانو په مرسته ورليږلی وي، نو دا د لويې خوشالي ځای دی چې زموږ د کوچنيانو د فکر دایره دومره ده چې ځانته د تلویزيون او مجلې غوښتنه کوي.

له نيکه مرغه د گوربت په همدې گڼې کې چې زما په واک کې ده، د گوربت د کوچنيانو د پاڼې او د کوچنيانو د ادبياتو په باب د ښاغلي عبدالنافع همت په قلم ليکلې مقاله(له سراج اطفاله د کمکيانو تر گوربته) هم راغلي ده، چې د کوچنيانو د ادب په باب له معلوماتو نه علاوه، په گوربت کې د کوچنيانو د صفحې په باب يې هم ښه بحث کړی دی. د ښاغلي نافع په مقاله کې داسې راغلي دي:

«دويمه خپرونه د گوربت دوه مياشتنۍ مجله ده چې له يوه کال راهيسې د کمکيانو گوربت تر سر ليک لاندې د کوچنيانو صفحه خپروي ... د کمکيانو گوربت په تير کال کې افغاني ماشومانو ته ډير ارزښتناک او علمي مطالب وړاندې کړي دي. گوربت هڅه کړې ده چې د کمکيانو په گوربت کې د ملي او علمي ارزښتونو په پام کې نيولو سره مطالب خپاره کړي...» (تير ياد گوربت، ص ۶۵)

د پاڼو شمېره: له 2 تر 6

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته راښوولې. په دغه پته له مور سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دلپکنې د ليکنيزې ښې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په ځير و لولئ

بناغلی نافع ډیر په ځای د گوربت د کمکیانو په پانه باندې نیوکی هم کړې دي. نافع په خپله مقاله کې اشاره کړې ده چې ماشومان لکچر او نصیحت نه خوښوي، باید لویان خپلې خبرې د تورو په داسې لافه کې ورته ونغاړي چې د هغوی له پاره جالبې او د منلو وړ وي. په بل ځای کې نافع وایي:

«د کمکیانو گوربت اکثره مطالب اداره برابروي او کوچنیان خپله ډیره لږه ونډه په کې لري، له همدې امله د مطالبو ژبه د کوچنیانو ژبه نه، بلکې رسمي او ادبي ده...» (تیر اثر، ص، ۶۵ مخ)

که د گوربت ټولې یا څه ډیرې گڼې مې په واک کې وای، نو مابه د گوربت د کوچنیانو د پانې په باب خپل بحث غځولای وای.

– وربنت:

وربنت له لغمان نه خپریدونکې مجله ده. د امتیاز خاوند یې د استاد گل پاچا الفت تعلیمي او کولتوري ټولنه ده. کومه یوازینی گڼه یې چې اوس زه په واک کې لرم د لومړي نشراتي کال دریمه گڼه ده (۱۳۸۵، منی)

په دې مجله کې د گڼو علمي، ادبي او ټولنیزو مضامینو تر څنګ د کوچنیانو له پاره هم څو مخونه ځانګړي شوي دي او نوم یې ورته ټاکلی دی: «د کوچنیانو برخه، د بڼ گڼه په وربنت کې». (وربنت، له لغمان نه د استاد الفت تعلیمي او کولتوري ټولني خپرونه، لومړی کال، دریمه گڼه، ۱۳۸۵ کال منی، ۵۰ مخ)

دوی په خپله دې گڼه کې د هغو قلموالو مضامین را اخیستي دي چې پخوا د کوچنیانو له پاره لیکل شوي او خپاره شوي دي. لکه د حبیب الله زره سواند شینواري «زه چې ماشوم وم...» وړ پسي عمومي معلومات راوړل شوي دي، بیا له یو تنګي ځوان سره د وربنت مرکه چاپ شوې ده، ټوکي ټکالي، د کوچنیانو شعرونه، ذهني پوښتنې او ځینې نور مضامین چاپ شوي دي.

د کوچنیانو له پاره په «وربنت» کې راغلي مواد چې په دقت سره ولوستل شي، لیدل کيږي چې په دودیز ډول د پخوانیو نشراتو پیروي ده او کوم نوبت نه شته په کې. د چلوونکو او مسولینو دې کور ودان وي چې کوچنیان خو یې نه دي هیر کړي.

– نړی:

نړی د ننګرهار له جلا کوټ نه خپریدونکې مجله ده چې څو ځایه د مجلې تر نامه لاندې داسې لیکلې دي: «نړی، جلال کوټ، خپلواکه، نا پیلې، هر اړخیزه مهالنی خپرونه». پر کومې گڼې یې چې زه بحث کوم د دویم نشراتي کال، لومړی او دویمه گڼه ده (غبرګولی، ۱۳۸۶). نړی، جلال کوټ، خپلواکه، نا پیلې، هر اړخیزه مهالنی خپرونه دویم نشراتي کال، لومړی او دویمه گڼه ده (غبرګولی، ۱۳۸۶)، ۸۴ مخ

«نړی» هم په دودیز ډول د نورو موضوعاتو تر څنګ څو پانې د کوچنیانو له پاره بیلې کړې دي او نوم یې ورکړی دی: «د کوچنیانو نړی» کټ مټ لکه د نورو خپرونو په څیر یوه کیسه، د کوچنیانو عکسونه، عمومي معلومات، کیسې او په وروستی برخه کې د «انځوریزې پوښتنې» تر سر لیک لاندې د ذهني آزمویني په ډول څو انځورونه ایښودل شوي دي او له ماشومانو نه غوښتنه شوې ده چې ځوابونه ورولیږي او جایزه تر لاسه کړي.

د پانې شمیره: له 3 تر 6

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته راښوولې. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هيله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په څیر و لولئ

په ټول کې که د کوچنیانو له پاره د «نړۍ» مطالب وازول شي، د کوچنیانو د ذهني روزني او په دوی کې د ادبي ذوق د روزلو یوه هڅه لیدل کیږي. که یې مسولین لږ ځان وښوروي او د خپلو مطالبو علمي تله درنه کړي، دا به د کوچنیانو له پاره ډیره ښه وي.

— پرځه:

پرځه دوه میاشتني ټولنیزه — ادبي خپرونه ده چې له مزار شریف نه خپرېږي او د امتیاز خاوند یې د شمال د خلکو عنعنوي اصلاحي جرگه ده. دا گڼه یې چې زه په واک لرم د دویمې دورې، پنځمه او شپږمه گڼه ده (غویي — زمري، ۱۳۸۵ لمريز، پرله پسې اولسمه او اتلسمه گڼه).

په دې مجله کې هم د نورو گڼو مضامینو په څنګ کې د کوچنیانو برخې ته ځای ورکړل شوی دی. دوی د کوچنیانو برخې ته داسې سر لیک ټاکلی دی: «پرېږده موسکي دا ماشومان گلونه» (پرځه(مجله)، دویمه دوره، پنځمه او شپږمه گڼه (غویي — زمري، ۱۳۸۵ لمريز، پرله پسې اولسمه او اتلسمه گڼه)، ۲۳ مخ).

یوه سر مقاله ډوله یادونه، د کوچنیانو له پاره کیسه، د کوچنیانو انځورونه او د مور تر سر لیک لاندې یو مطلب، د کوچنیانو له پاره د پرځې د دې گڼې شتمني ده چې ورته ډالی کړې یې ده .

د دغې گڼې د کوچنیانو د پانې په پیل کې کوچنیانو ته داسې لیکل شوي دي:

«خوږو کمکیانو!

د پرځې دا پانې ستاسو له پاره دي، وې لولئ او په پاملرنه یې عمل وکړئ. گرانو ماشومانو! که غواړئ چې ستاسو پانې نورې هم ښکلي شي، نو له مور سره ملګرتیا وکړئ. د پرځې راتلونکې گڼې ته له خپل یو تصویر سره، په خپلو گوتو یو لیکل شوی لنډ مطلب او یا یو داسې انځور چې تاسو خپله جوړ کړی وي، له خپلې پیژندنې او تصویر سره یو ځای راولیږئ. د هر چا لیکل چې ښکلي و او یا یې ښایسته انځور جوړ کړی و، ژمنه ورسره کوو چې هغه به یې له پیژندنې او تصویر سره یو ځای په همدې پانو کې چاپوو او هو! په سوغات کې به درته یوه گڼه پرځه سره د یو ښکلي کتاب چې له لوستلو یې خوند واخلي، در لیرو.» (پرځه(مجله)، دویمه دوره، پنځمه او شپږمه گڼه (غویي — زمري، ۱۳۸۵ لمريز، پرله پسې اولسمه او اتلسمه گڼه(مجله)، دویمه دوره، پنځمه او شپږمه گڼه (غویي — زمري، ۱۳۸۵ لمريز، پرله پسې اولسمه او اتلسمه گڼه، ۲۳ مخ)

دلته لیدل کیږي چې دوی د کوچنیانو په ژبه په ډیر ساده او پوهیدونکې ژبه کوچنیانو سره خبرې کوي او د کوچنیانو له پاره یې ژباړلې کیسه هم د ورو له پاره ډیره په زړه پورې ده. نسبت نورو مجلو ته دا د دوی د مطالبو ښیگڼه ښيي. که پرځه اوس هم خپرېږي، له مسولینو نه یې هیله کوم چې همدې پالیسي ته دوام ورکړي او خپلې خپریدونکې گڼې تر ماشومانو پورې ورسوي.

— پسرلی:

پسرلی له بغلان څخه خپریدونکې درې میاشتني مجله ده. د مجلې د نامه په شا او خوا کې لیکلي دي: « پسرلی، بغلان، نا بېلي، ټولنیزه، او ادبي خپرونه.»

د گڼو ټولنیزو ادبي مطالبو په څنګ کې یې ماشومان هم نه دي هیر کړي، پانه یې ورته ټاکلي او نوم یې ورکړی دی: «د ماشومانو پسرلی»

د پانو شمېره: له 4 تر 6

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de یادونه: دلپکنې د لیکنيزې ښې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په څیر و لولئ

په پیل کې یې د کوچنیانو انځورونه ایښي دي او له دوی نه یې، د دوی په ژبه داسې هیله کړې ده:

«خوږو کمکیانو!

دا ستاسو پانې دي، یو څه ترې زده کړئ، خوند ترې واخلي او په لا بشکلیتوب کې یې له مور سره ملګرتیا وکړئ.

تاسو یو څه ولیکئ او مور ته یې راولیرئ چې درته خپاره یې کړو.

که مو توکي زده وي، نو را وي لیرئ چې ستاسو پانې پرې بشکلي کړو.

مور ستاسو وړاندیزونو ته اړ یو چې ستاسو پانې، ستاسو په خوښه خپرې کړو. (پسرلی(مجله)، بغلان، نا پېلې، ټولنیزه، او ادبي خپرونه، لومړی کال، پنځمه گڼه، ۱۳۸۵ لمريز، ۳۵ مخ)

د دې مجلې(پسرلی) نوبت او بشپړنه په دې کې ده چې د کوچنیانو برخه ډیره سلنه په خپله د کوچنیانو په قلم لیکل شوي ده. د کوچنیانو له خوا ورلیکل شوي مطالب ډیر په زړه پوري دي. یوه یولس کلن کوچني له کابل نه ورته لیکلي دي:

«زما نوم عبدالمعز دی، د استاد مزمل اسلامي زوی يم. زه یولس کلن يم او مصباح ښوونځي کې د پنځم ټولگي زده کوونکی يم. مور د لغمان یو، خو اوس په کابل کې اوسېږو.

د پسرلي چلونکوو ته سلامونه وایم. زما په ټولو مجلو کې هغه خوښي دي چې په کې د ماشومانو له پاره لارښوونې، په بیلابیلو بڼو لکه: توکي ټکالي، خونده وري کيسې، پوښتنې ځوابونه او په داسې نورو بڼو خپرې شوي.

د پسرلي مجله می ډیره خوښه ده، ځکه چې په زړه پوري مطالب او خورې کيسې لري. هیله لرم چې په راتلونکو گڼو کې د ماشومانو له پاره لا په زړه پوري لیکنې خپرې کړئ. د الله په امان»(تیر اثر، پنځه ډیرشم مخ)

بیا د ماشومانو له پاره د دوی په ژبه توکي او بیا د آزمويي په برخه کې پوښتنې ځوابونه.

د کوچنیانو له پاره د پسرلي مجلې ځانگړې پاڼه که اوس هم روانه وي او په همدې پالیسي خپرونې ولري، په رښتیا ورته د کوچنیانو پاڼه او د کوچنیانو ادب ویلای شو.

په افغانستان کې دننه او له هیواد نه دباندې به د کوچنیانو له پاره نورې خپرونې هم وي چې له بده مرغه د اوس له پاره زما لاس رسې نه شته ورته، که په راتلونکو کې زما له نظره تیرې شوې او په لاس راغلي، نو خامخا به یې لوستونکو ته ور وپېژنم او په چاپ موادو باندې به یې تبصره او خبرې وکړم .

د میډیا په هره برخه کې چې د کوچنیانو له پاره خپرونې او پروگرامونه وي، ډیره ښه ده. د کوچنیانو ادبیات چې د میډیا په هره برخه یا هره پاڼه کې را ښکاره شي ښه به وي، خو اصلي خبره دا ده چې دغو خبرو ته څنگه عملي جامه ور اغوستی شو. مور څنگه کولای شو چې د همدې خبرو د تطبیق له پاره عملي زمینه برابره کړو. که ښه غور وکړو دا په هغه صورت کې کیدای شي چې، د ماشوم او کوچني په ژوند کې، د هغه د کورنۍ په ژوند کې او په پای کې د هغه د ټولني په ژوند کې ژور بدلون راوستل شي، څو د دغو خیالي خبرو د عملي کیدو له پاره عملي زمینه برابره شي.

د خپرونو د معرفي په پای کې د دې خبرې یادول اړین گڼم چې د دغو خپرونو او مجلو د کوچنیانو له پاره بیلي کړای شوي برخي که ښي وارزول شي او یا یې نیگرتیاوي وگڼو ، دا د خبرو یو اړخ دی. اصلي خبره دا ده چې د کوچنیانو

د پانې شمیره: له 5 تر 6

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکني د لیکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په څیر و لولئ

له پاره دغه نشرات د افغانستان تر ټولو کوچنيانو پورې رسول کيږي که هسي مشران يې په خپرولو سره خپل شهرت ديروي او خپل خيال پلو ونه تر سره کوي. آيا د نشراتو د امتياز خاوندانو، مسولو مديرانو او په ځانگړي ډول د کوچنيانو له پاره مسولو قلموالو دا فکر کړی چې د دوی ليکنې او نشر شوي يا نشر کيدونکي موادو د لو ستلو له پاره، څو سلنه کوچنيان سواد لري؟ او د دوی په نشر کيدونکو موادو او خبرو کې څومره سلنه عملي بڼه لري او څومره يې هسي د کاغذ تورول دي؟

دا هغه پوښتنې دي، چې دې ته په پام سره بايد د کوچنيانو په باب فکر وشي، کيښي او شعرونه ورته تخليق شي، رسمونه او ځانگړي کتابونه ورته په نظر کې ونيول شي.

د اتمې برخې پای

د پاڼو شميره: له 6 تر 6

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په ځير و لولئ